

TRANSPARANT VOOR HET TRANSCENDENTE - Leo Raph. A. de Jong o.p.

EERSTE HOOFDSTUK: HOE WORD IK GEVOELIG VOOR WAT MIJ OVERSTIJGT?

"Er is een kracht in de ziel, die is wijder dan de wijdste hemel, en de hemel is toch ongelooflijk wijd, zo wijd, dat er geen woorden voor zijn, maar die kracht is nog wijder".

(Meester Eckhart o.p. - rond 1300 - Preek: "Adolescens, tibi dico")

"Zoals de kleurenrijkdom van een gebrandschilderd raam pas in alle volheid opglanst en de eigenlijke afbeelding slechts dan zichtbaar wordt, wanneer het zonlicht er doorheen valt, zo is het ook met ons, mensen: het zichtbaar worden van wat wij in diepste Kern zijn hangt af van de mate, waarop wij doorlaatbaar zijn geworden voor het innerlijk Licht, dat de bron is van alle leven en dat ook de dood overstraalt".

(Karlfried, Graf von Dürckheim, christelijk zenmeester)

"Die angst voor een ruimte, die onbegrensd is, vind ik fascinerend. Het is als een reis, die je in je hoofd maakt, waarbij je tegen een eigen, beperkende 'schil' aanbotst, want daarachter moet het eindeloos ruimtelijk zijn.

'Als ik het einde bereikt heb, ben ik er al voorbij', zegt de Amerikaanse dichteres Emily Dickinson.">

(De mezzosopraan Christianne Stotijn in Dagblad "Trouw", 19 Maart 2009, afd. "De Verdieping", blz.22.)

Wat mij in dit laatste citaat opvalt, is dat van de onbegrensde ruimte buiten mij en in mij, gezegd wordt, dat hij tegelijkertijd fascinerend en beangstigend is. Ik hoor er de echo in van de beroemde Godsdienstwetenschapper Rudolf Otto, die over "Het Heilige" noteerde, dat het zowel fascinerend als huiveringwekkend is. Merkwaardige overeenkomst. Zijn ervaringen van "Het Heilige" en van "Het Transcendente" wellicht familie van elkaar? Of misschien zelfs de zelfde?

Hoe word ik gevoelig voor wat mij overstijgt? Hoe worden de ramen van mijn geest gewassen, zodat het Licht ongefilterd en niet verkleurd kan binnenkomen (Of naar buiten schijnen)? De weg tot die grotere gevoeligheid wordt meestal aangeduid met de woorden : "Stilte", of "leegte". Toch klinken me deze begrippen zo nog te algemeen. Stilte kan zijn: het ontbreken van

geluid; niets meer, niets minder. Leegte kan het ontbreken van wat dan ook aangeven; niets meer, niets minder. Beide woorden zijn dan in ons aanvoelen erg negatief. En dat lijkt me niet de bedoeling, waarop spirituele leraren als Eckhart, Johannes van het Kruis, Ruusbroec, hun aanwijzingen richtten.

Ik wil dus drie andere thema's bezien. Het zijn wegen, die mij iets meer transparant kunnen maken en waarvan elk overigens veel stil- worden en veel leegte-van-binnen veronderstelt en bewerkt! Dit niet als het ooit bereiken van een eindstation, waar ik rustig kan gaan zitten om Gods water verder over Gods akkers te laten lopen. Maar als een steeds opnieuw beginnen met het schoonwassen van de vensters van mijn geest. Want steeds opnieuw zal er stof en vuil op komen, zoals dat bij elk venster gebeurt.

"Mijn God, U woont in mij als in een diepe put. Steeds opnieuw vallen stenen en puin in die put. Dan is Uw aanwezigheid in mij weer verduisterd. En wat een werk heb ik om steeds opnieuw al dat puin te verwijderen."
(Etty Hillesum)

*"Zen mind: **beginners** mind".*
(De zenmeester D. Suzuki)

A) AANDACHTIG ZIJN B) ONBEVANGEN ZIJN C) MEDEDOGEND ZIJN

A) AANDACHTIG ZIJN

Ik las ooit, dat de gemiddelde tijd, die een museumbezoeker besteedt aan het bekijken van een schilderij, op zijn hoogst tien tot achttien seconden bedraagt! En dat lijkt me bepaald niet voldoende om een schilderij de kans te geven "*mij iets te zeggen*".

Nog een opmerking vooraf: het valt me op, dat het Duitse woord "Andacht" naar *Godsdienstige* vieringen verwijst.

Daarmee wil ik niet suggereren, dat het in dit thema over aandachtig-zijn direct en uitsluitend gaat over God en zo. Het begint veel simpeler en veel dichterbij! Het ligt al in de verwondering over een klein plantje, dat in de lente zijn kopje boven de aarde steekt; in het werkelijk proeven van het voedsel, dat ik eet; in het de tijd nemen voor het kijken naar een fraaie, oude boom; in het langdurig ervaren van de licht- en ruimtewerking in een Gotische kathedraal; in het luisteren naar de stilte van de avondschemering; in het aandachtig volgen van mijn eigen adembeweging. En zo kan ik nog een tijdje doorgaan.

Maar deze weg in de transcendentie is eindeloos. Met dat aandachtig-zijn - ik mag wellicht ook zeggen: met die onbevungen nieuwsgierigheid - kan ik steeds verder en verder de ruimte ingaan en tasten naar het oneindige, naar DE ONEINDIGE, wellicht. Want ook mijn tastende vragen kunnen letterlijk "*Tot in het oneindige*" doorgaan. In zekere zin ga ik zo steeds meer op in het geheel, ervaar ik mij als onderdeel van een verbondenheid, waar ik nooit buiten kan vallen, of ik nu leef of al gestorven ben.

Ik ervaar, hoe oneindig veel grootser en overstijgender de werkelijkheid in mij en rondom mij is. "*Allah hu akbar*", roepen de Moslims. En de christenen spraken over de dom van Utrecht of de dom van 's Hertogenbosch: "*DOM*": *Dominus omnium maior*". En beide formuleringen betekenen hetzelfde: De Eeuwige is grootser.

De oneindigheid

*"Steeds was mij deze eenzame heuvel lief
en deze heg, die aan zovele zijden
de verre horizon aan 't oog onttrekt.
Telkens als ik hier zit, stel ik me erachter
onmetelijke ruimten voor, en stilten
die 't menselijk begrip te boven gaan,
en peilloos diepe rust; waarbij ik soms
bijna verstijf van angst. En als ik dan
de wind door deze takken heen hoor waaien,
dan vergelijk ik die immense stilte
met dit geruis; ik denk aan eeuwigheid,
aan de afgestorven jaren, en aan dit
dat leeft, en aan 't geluid ervan. En zo
verdrinkt mijn geest in eindeloze diepten,
en zoet is 't mij in deze zee te zinken."*

(Giacomo Leopardi: "I Canti".
Vertaling: Frans van Dooren)

Dit zich opgenomen voelen in die immense ruimte, waarin alles en ieder, die bestaat en leeft, bestaan heeft en geleefd heeft, een eigen plaats mag hebben en houden, kan dan het beeld oproepen van een kind, dat veilig geborgen is in de schoot van zijn/haar moeder. Zoals gezongen wordt in psalm 139:

*"Achter mij zijt Gij, vóór mij, rondom mij;
Gij hebt Uw hand op mij gelegd.*

.....

*Klom ik op tot de hemel, Gij waart er;
lag ik neer bij de doden, daar staat Gij.*

*Sloeg ik dageraadsvleugels uit,
streek ik neer aan de uiterste zeekust,
ook dáár zou Uw hand mij geleiden,
hield mij Uw rechterhand vast".*

Dit geeft dus een beeld van de/het Onafbeeldbare, die wij - bij gebrek aan beter - "God" noemen. Het beeld van een dragende, open ruimte, een allesomvattende liefde, waarbuiten niets en niemand vallen kan. Uiteraard is het ook nu maar een woord voor de Onnoembare, en het mag dus weer losgelaten worden, mits de transparantie voor het Transcendente maar blijft en groeit.

En of je dat Transcendente nu al of niet "God" noemt, maakt niet zo veel meer uit. Als dat benoemen mij de kans geeft om meer transparant worden, is het erg goed. Als het niet helpt, wellicht zelfs tegenwerkt, kan ik het beter niet doen. Ik vrees, dat dit laatste een van de redenen van de tegenwoordige onkerkelijkheid is.

De officiële kerken hebben in het hanteren van de dogma's en de regels van de moraal vaak elke transparantie, elke andere interpretatie, elk zoeken naar een andere ingang, afgesneden. Het kerkelijk geloven wordt dan loodzwaar en potdicht: geen transparantie, geen doorkomen van nieuw belichting meer mogelijk.

God en Diens Wil zijn als het ware "eigendom" van de officiële kerk geworden! Maar dan is de transcendentie zoek. Dan maken wij ons een God, zoals **wij** menen, dat Hij/Zij moet zijn.

Om een vergelijking te geven: er zit een jonge zwaluw op een draad. Die draad biedt zekerheid, veiligheid, houvast. Maar pas als hij die zekerheid durft loslaten, kan hij leren vliegen. Dat lijkt me ook op te gaan voor de Geloofszekerheden. Als ik ze niet heb leren betwijfelen, ja zelfs loslaten, leer ik nooit, dat de Immense Ruimte in mij en rondom mij een dragende kracht kan zijn, zodat ik in vrijheid mag vliegen.

Meister Eckhart o.p.(ongev. 1300) merkte in een preek nuchter op: "God wordt God. Als de schepselen God noemen, dan wordt God God".

En dat gaat natuurlijk ook op voor alle andere woorden, - hoe heilig ook - die wij over God gebruiken. God wordt (voor ons), Wie/Wat wij zeggen dat Hij wordt.

Maar Wie, Wat, is God dan, voordat Hij/Zij zo door ons genoemd werd? Wie, Wat is God, voorbij onze menselijke woorden? Precies voor die vraag hebben wij geen antwoorden meer. De vraag reikt buiten ons bevattingsvermogen - buiten onze woorden en begrippen - en dus past alleen nog maar het zwijgen. Daar krijg ik te maken met de Transcendentie in zijn verst reikende en meest pure vorm.

Maar precies naar die/dat ONNOEMBARE gaat het liefdevolle zoeken en tasten van de mystici uit. Met minder nemen zij geen genoegen meer.

Eckhart tastte naar de oningevulde Ruimte achter "God". Want tot en met dit woord werkt de projectie en maken wij ons een God "*Naar ons beeld en gelijkens*". Onze woorden kunnen nu eenmaal niet anders. Pas daarachter bevindt zich de/het Transcendente in Zijn meest pure vorm.

*"O, Gij, voorbij alle namen.
Hoe anders U noemen, Onnoembare, Gij."
(Gregorius van Nazianze. Ongev. 380 na Chr.)*

B) ONBEVANGEN ZIJN

Meister Eckhart o.p. legde in zijn uiteenzettingen sterk de nadruk op het begrip: "Gelassenheit". Dit is niet te vertalen met het Nederlandse idee van "gelatenheid".

Het woord heeft meer de inhoud, die wij zouden omschrijven met termen als: onbevangenheid, openheid, niet vooringenomen zijn, onbevooroordeeld. Je zou het kunnen vergelijken met het schoonwassen van onze ramen, zodat het Licht zonder belemmering naar binnen - of naar buiten - schijnen kan.

Iedere vooringenomenheid en ieder vooroordeel "kleurt" immers de waarneming en maakt mij minder transparant. Ik vind dan, dat een gegeven iets of iemand zus of zo MOET zijn; dat deze waarheid, deze overtuiging, of die dogma's en Godsdienstige gebruiken zo MOETEN zijn en niet anders. En dat je daaraan MOET vasthouden, welke vragen er ook opkomen.

Deze overtuigingen verkleuren uiteraard mijn onbevangen waarneming van de werkelijke werkelijkheid. Ik kijk niet meer vrij naar de ander of naar het andere. De vastigheid belemmert of verbiedt zelfs mijn nieuwsgierige vragen.

Deze onbevangenheid, dit "leeg worden" werd door Meister Eckhart o.p. de ware armoede genoemd. "*Zo gij niet wordt als kinderen.....*", zei Jezus.

Interessant is, dat in onze tijd bij de psychotherapie precies deze onbevangenheid sterk wordt aangeraden, omdat juist dit onbevooroordeeld luisteren naar iemand genezend werken kan. De ander mag dan zijn-zoals-hij/zij is, meer niet, minder niet. En daarin zit natuurlijk al de acceptatie van deze mens als uniek persoon meegegeven. Ik tracht immers werkelijk attent - vol aandacht - te zijn voor de persoon van de ander. De stap naar het volgende punt is dan niet zo groot meer.

C) MEDEDOGEN

"Tot in zijn ingewanden beroerd door medelijden...."
(Matteüs 9, 36. 14,14. 15,32. Marcus 6, 34. 8, 2.)

Vanuit de Evangelies krijg ik de indruk, dat voor Jezus van Nazareth precies deze ervaring van diepe emotie als de stem van de Eeuwige gold, die hem tot daden-van-mededogen opriep. Juist deze ervaring maakte hem transparant voor het Transcendente!

Professor E. Schillebeeckx o.p. spreekt in dit verband over een "negatieve contrastervaring". Het schokkende gevoel: *"Zo mag het niet zijn! Dit kan nooit de bedoeling zijn geweest! Dit mag nooit het laatste woord zijn!"*

In de formulering van deze ervaring alleen al is het transparant worden te horen; transparant naar een situatie, waarin deze ellende zal verbeterd zijn, zal overstegen zijn. Waarin de diepe duisternis van deze werkelijkheid zal omgevormd worden tot een meer lichtende en bevrijdende realiteit.

Jezus zal hier gaan spreken over "*Het Koninkrijk der hemelen*", en dit niet alleen maar als in een hier**NA**maals, maar juist ook als in een hier**NU**maals. De Joodse gelovigen noemen het "de Messiaanse tijd". In het Boeddhisme is "*Karuna*" - mededogen - een van de sleutelbegrippen in de moraal. En hoofdstukken van de Koran beginnen met een soort refrein, een soort thema-stelling, een leeswijzer: "*In de naam van Allah, de Barmhartige, vol van genade*".

En zo bereiken wij het laatste woord, dat in alle Godsdiensten gezegd mag worden van de Onnoembare, voordat de "Wolk van het niet-weten" verder spreken onmogelijk maakt. Of - van de andere kant benaderd - de eerste Naam, die van de Onnoembare gezegd mag worden, na het grote zwijgen. In de Heilige Schrift wordt dat eerste/laatste woord aldus omschreven:

*"Iedereen die liefheeft is een kind van God, en kent God.
De mens zonder liefde kent God niet, want God **is** liefde".
(1 Johannes, 4, 7-9.)*

*"En nu nog maar alleen
het lichaam los te laten -
de liefste en de kinderen te laten gaan.
Alleen nog maar het sterke licht
het rode, zuivere van de late zon
te zien, te volgen - en de eigen weg te gaan.
Het werd, het was, het is gedaan".
(M. Vasalis)*

Edward Schillebeeckx o.p. vlak voor zijn overlijden, 23-12-2009.
*"Ik geloof, dat ik nu geroepen word".
Ik zie een deur halfopen....en véél licht".*

Leo Raph. A. de Jong o.p.